

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

на правах рукопису

ЖУК СЕРГІЯ ІВАНОВИЧ

"СЕРЕДНІ" КОЛОНИ

(НЬЮ-Йорк, Нью-Джерсі та Пенсильванія)

В

КОНТЕКСТІ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ІСТОРІЇ

РАНЬОЇ АМЕРИКИ

(XVII - XVIII ст.)

Спеціальність 07.00.02 - всесвітня історія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертація здобуття наукового ступеня

доктора історичних наук

Дніпропетровськ - 1996

Дисертація є рукописом.

Робота виконана у Дніпропетровському державному університеті.

Оф. рецензенти: доктор історичних наук, професор, академик Російської академії наук БОЛХОВИТИНОВ Микола Миколайович;
доктор історичних наук, професор, член-кореспондент Академії наук України ЄВТУХ Володимир Борисович;
доктор історичних наук, професор
КАЛЯШНИКОВ Віктор Михайлович.

Провідна організація: кафедра нової та новітньої історії Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка.

Захист відбувається "20" березня 1996 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 03.01.15 при Дніпропетровському державному університеті (320625, м.Дніпропетровськ, пр.Гагаріна, 72, ауд.307).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Дніпропетровського державного університету.

Автореферат розісланий "16" лютого 1996 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
канд. іст. наук, доцент

ТУПІК ЛС.

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

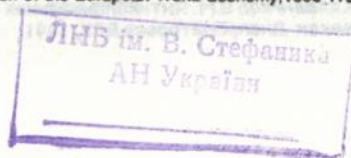

00739895 (+)

Вактуальність та наукова повизна дослідження 16-18 ст. в історії людства знаменували поширення інтелектуальної та географічної ойкумени. Головним фактором у цьому процесі, на думку І. Валерстайна, було формування нової взаємозалежності народів і держав планети - сучасної світосистеми. Розвиток капіталістичної західної цивілізації привів до виникнення її політико-економічного центру: північного заходу Європи на чолі з Великобританією та Нідерландами; півпериферії центральної та північної Європи, та периферії східної Європи та європейських колоній в Америці, Азії та Африці. Ці структурні елементи світосистеми: центр, півпериферія та периферія - спочатку існували в рамках світоімперії, таких як імперія Габсбургів часів Карла V, а з 17 ст. - у вигляді капіталістичного світосистемного господарства, поступово охоплюючого всю Земну кулю.¹ Без колонізації периферії (перш за все Північної Америки) центр існувати вже не міг. У той же час периферія (ті ж самі американські колонії) самостійно впливала на центр. А головну роль у цьому процесі відігравали люди, представники різних релігійних конфесій (більшість з них протестанти). Так хто ж такі були ці люди? Який досвід принесли вони на американський материк? Як проходила адаптація представників Старого Світу до нових умов існування в Америці? Без відповіді на ці запитання важко збагнути не тільки історію експансії західно-християнської цивілізації, але і розвиток найбільшого елемента усієї сучасної світосистеми (зараз її центру) - Сполучених Штатів Америки.

Вактуальність вивчення початку американської історії сьогодні пояснюється тим, що всі молоді країни, які нещодавно отримали незалежність (в тому числі Україна та Росія) намагаються так чи інакше використовувати, апробувати (як би "примиряючи на себе") економічний та політичний досвід північноамериканських штатів. Але використовувати цей досвід без знання особливостей

¹ Wallerstein I. The Modern World-System. Capitalist Agriculture and the Origin of the European World-Economy in the 16th Century. N.Y., 1974. p.347-349,355; idem. The Modern World-System. Mercantilism and the Consolidation of the European World-Economy, 1600-1750. N.Y., 1980. p.120...

Його формування, його генезиса - неможливо. Дана робота і є першою у вітчизняній (як українській так і російській) історіографії спробою дослідження соціокультурного досвіду того початкового періоду в історії США, який звичайно в літературі називають колоніальним, або періодом ранньої Америки 17-18 ст.

Таким чином, хронологічні межі пропонованої роботи - з 1607 р., тобто з заснування постійних європейських колоній на території США до 1775 р., тобто до початку Війни за незалежність американських колоній Великобританії.

Специфіка та предмет дослідження. Невелика кількість книжок вітчизняних істориків-американистів: А.С.Санойло, Л.Ю.Сльозкина, С.М.Бурина та В.М.Калашникова, - які присвячені колоніальному періоду історії США, орієнтувались традиційно на зразки класичної політичної та інституціональної історії². В даному дослідженні головна увага приділяється аналізу власне соціальної історії ранньої Америки і, перш за все, соціуму переселенців зі Старого Світу (Європи та Африки). З багатьох наукових методів та теоретичних підходів в освітленні історичного матеріалу автор цього дослідження віддає перевагу (як найбільш результативним при вивченні людини в історії) історико-антропологічним, соціокультурним та соціоструктурним інтерпретаціям "нової" соціальної історії. Тому в даній роботі - небагато політичної, чи звичайної для вітчизняного читача гранадської історії. Головне в роботі - це синтез соціокультурної та соціально-економічної історії що дозволяє розглядати населення ранньої Америки в поєднанні його культурних та соціальних характеристик.

²Санойло А.С. Английские колонии в северной Америке в 17 веке. М."Наука", 1963; Сльозкин Л.Ю. У истоков американской истории. Виргиния Новый Плимут. 1606-1642. М."Наука", 1978; он же. У истоков американской истории. Массачусетс. Мэриленд. 1630-1642. М."Наука", 1980; он же. У истоков американской истории. Виргиния и Мэриленд в годы Английской революции. 1642-1660. М."Наука", 1989; он же. У истоков американской истории. Роджер Вильямс. М."Наука", 1993; Бурин С.М. Конфликт или согласие? Социальные проблемы проблемы колониального Юга США (1642-1763 гг.). М."Наука", 1980; Калашников В.М. Антиколониальная борьба индейцев Северной Америки в 17-18 веках. Днепрпетровск: ДГУ, 1991.

тик, бо комплексний підхід до соціальної історії, вивчення соціокультурного універсуму з єдності людина-культура - обов'язкова вимога адекватного розуміння минулого. Головна увага при такому підході в дослідженні приділяється еволюції та взаємодії різних соціальних структур на мікро- та макрорівні (родина, община, церковний приход, етнічна група, сусідська спільність), аналізу поведінкових стереотипів та моделей етосу (стилю життя, загальної направленості культури, ієрархії цінностей) та менталітету ('світосприйняттю') американських колоністів. Враховуючи те, що всі майже американські поселенці у 17-18 ст. були релігійними, щиро віруючими, людьми, то головним в соціумі буде вивчення саме їх релігійного етосу.

Головний об'єкт дослідження - це соціум так званих "середніх" (тобто тих, що знаходилися посередині між Новою Англією та Півднем) колоній Великобританії у Північній Америці (Нью-Йорку, Нью-Джерсі та Пенсильванії). Зараз це середньоатлантичний регіон США - територія сучасних штатів Нью-Йорк, Нью-Джерсі, Пенсильванія та Делавер. За колоніальних часів територія Делаверу входила до складу Пенсильванії, тому і в цій роботі населення Делаверу буде розглядатися як особлива, але не вид'ємна, складова частина ("три півдних графства") Пенсильванії. Саме через призму соціуму "середніх" колоній автор намагається аналізувати найважливіші тенденції соціального розвитку усієї колоніальної історії. Звідси і головна мета роботи - використовуючи соціальну модель еволюції "середніх" колоній, визначити загальний соціокультурний контекст розвитку колоніальної Америки. Чому саме "середніх", а не звичних для дослідників колоній пуританської Нової Англії чи рабовласницького плантаторського Півдня? Да тому, що найбільш типовим (своєрідною соціокультурною парадигмою) для колоніальної британської Америки, та особливо для майбутнього розвитку США, був соціум "середніх" колоній, котрий як би синтезував найхарактерніші риси всіх інших регіонів. По-перше, саме на території між

Делавером та Гудзоном присутні були майже всі типи та форми заселення європейців, які мали місце в інших колоніях; по-друге, в "середніх" колоніях поєднувалися різноманітні моделі економічної діяльності: від новоанглійського фермерського до виргинського плантаторського господарства; по-третє, саме в цьому районі генезис капіталізму проходив у найтиповіших для американської історії формах, та, нарешті, наявність у середньоатлантичному регіоні багатьох етнічних та релігійних груп визначила формування тут особливої соціокультурної атмосфери терпимості, поліваріантності, а, в майбутньому, ще і політичної демократії та плюралізму.

Головна мета цього дослідження - це спроба через вивчення розвитку "середніх" колоній здійснити синтез соціокультурної історії всієї ранньої британської Америки 17-18 ст. Головними завданнями цього синтезу є : 1) аналіз загальної історіографічної та теоретичної ситуації, яка призвела до появи синтетичних моделей історії ранньої Америки; 2) антропологічна, демографічна та соціологічна реконструкція соціокультурного контексту європейської колонізації Північної Америки 17-18 ст.; 3) історикосоціологічна інтерпретація найважливіших соціальних суперечностей та конфліктів у "середніх" колоніях; 4) вивчення еволюції різних варіантів етноконфесійного етосу та "діалогу" культур, як в "середніх" колоніях, так, взагалі, і в колоніальному суспільстві всієї материкової британської Америки.

СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ РОБОТИ.

Відповідно до цих завдань побудована і структура роботи. Дисертація складається з вступу, трьох частин, висновків та додатку, (який містить перелік використаних джерел та літератури, історичну довідку про політичні структури в соціумі британської Америки 17-18 ст., про сучасну історіографію повстання Ляйслера, та особливості соціальної психології Американського Просвітництва 18 ст.)

У вступі обґрунтовуються актуальність та наукова новизна теми дисертаційного дослідження, характеризуються ступінь її наукової розробки, визначаються об'єкт, предмет, мета, завдання, хронологічні межі дослідження та структура дисертації.

Перша частина (вступна) - "Середні колонії в історіографічній традиції" складається з трьох розділів.

Перший розділ - "Характеристика джерел" - визначає джерельну базу дослідження. Основою для написання цієї роботи були рукописні та друківані матеріали 17-18 ст. з архівних зібрань Історичного товариства Пенсильванії, Бібліотечної компанії Філадельфії, Американського філософського товариства (м.Філадельфія, штат Пенсильванія, США); Бібліотеки Джона Картера Брауна (м.Провіденс, Род-Айленд, США); Квакерської колекції коледжей у Хаверфорді та Суартморі (штат Пенсильванія, США); Хантингтонської бібліотеки (м.Сан-Марино, Калифорнія, США); публічної бібліотеки м.Нью-Йорк та колекції паперів Джекоба Ляйслера в Університеті Нью-Йорку (з люб'язного дозволу директора колекції Д.Ворхиза); а також колекції друківаних матеріалів, довідкова та монографічна література, журнальні статті та дисертації із зібрань Державної публічної історичної бібліотеки Росії (м.Москва, Російська Федерація), бібліотеки Інституту північноамериканських досліджень Джона Ф.Кеннеді Вільяма університету Борліна (м.Борлін, ФРН), та багатьох університетських бібліотек у США: університетів Віргинії (м.Шарлотсвіль), Браунівського (м.Провіденс), Йельського (м.Нью-Хейвен), Принстонського, Джорджтаунського (м.Вашингтон), Джонса Гопкінса (м.Балтимор), та, особливо, Ван Пельтовської бібліотеки університету Пенсильванії (м.Філадельфія), де автор цієї роботи працював як дослідник за грантом Фулбрайта на протязі 1994-95 рр.

Найбільш цікавими документами з точки зору соціального історика, який вивчає такі форми соціального досвіду, як родина, клан, релігійна група, сусідська

громада, менталітет та етос людей - це надаттяні (описові) джерела такі, як щоденники, листи, молитовники, протоколи релігійних об'єднань та таке інше. Більшсть подібних матеріалів міститься в колекціях: "Різних церков та молитовних зборів" - квакерів (Товариства Друзів), баптистів, менонитів, "моравських братів" та інших деномінацій; "Історичній та генеалогічній колекції Джилльберта Коупа"; колекції Етінга, в якій, крім листування перших квакерів, та їх щоденників, містяться протоколи щомісячних, кварталних та річних зборів квакерів. (Всі тексти протоколів квакерських зборів з 1682 р. до кінця 16 ст. колоній Нью-Джерсі та Пенсильвані знаходяться у колекції Хаверфорду.)³ Окремою, але важливою групою були колоніальні періодичні видання (газети, альманахи, журнали). Це, поперше, філадельфійські та нью-йоркські газети першого друкаря "середніх" колоній В.Бредфорда та серія "Християнської історії" Т.Принса, яка відображала процеси релігійного піднесення 1730-40-х рр.⁴ Друковані праці сучасників подій: полемічна література учасників таких релігійних суперечок, як "схизма Кита", абс. повстання Ляйслера; мемуари, спогади, нариси життєвого шляху релігійних діячів (таких, як "публічні Друзі" - квак-

³ Coates Thomas. Memorandum Book, 1678-98; Horsfield Timothy. Papers, 1733-71; Miller Peter. Register Book H, 1765-77; Moravian Church Archives; Muhlenberg Family Papers, 1769-1866; Pemberton Israel. Letterbook D, 1744-47; Penn Thomas and Penn Richard. Correspondence with James Hamilton; Penn William. Miscell. Letters..., 1605-1801; Penn Family. Estates. Quit-rent Rolls, 1688-89; Pennsylvania (Province) Deeds, 1703-1798; Pennsylvania (Province) Council. Rough Minutes, 1693-1717// American Philosophical Society; Church and Meeting Collection, 1692-1910; The Gilbert Cope Historical and Genealogical Collection, 1682-1924; The Etling Collection, 1558-1917; Philadelphia Court Records, 1685-1815; Christ Church Hospital Papers, 1708-1815; Penn Manuscripts, 1641-1880; Logan Papers; Pemberton Papers; Thompson Papers; Colonel William Bradford Papers; Francis Daniel Pastorius Manuscripts; Court Nicholas Louis von Zinzendorf Papers; Bucks County Papers, 1682-1850; Chester County Papers; New Jersey Papers; Lancaster County Papers, 1724-1816; Pennsylvania Counties, 1708-1882 // Historical Society of Pennsylvania (дiалi - HSP); Minutes of Philadelphia Monthly, Quarterly and Yearly Meetings of Friends. // Haverford College, Quaker Collection.

⁴ Boston News Letter (1704-1742); Boston Gazette (1719-1720); American Weekly Mercury (1719-1722); New England Curant (1721-1723); New York Gazette (1725-1735); Boston Weekly Journal (1727); Pennsylvania Gazette (1728-1754); New York Weekly Journal (1733); New York Evening Post (1747); Pennsylvania Journal (1753); Atkins S. Kalendarium Pennsylvanense, or, America's Messenger. Being and Almanack for the Year of Grace, 1686. Philadelphia, 1685; Leeds D. An Almanack for the Year of Christian Account 1687. Philadelphia, 1687; Prince, Jr. Th. The CHRISTIAN HISTORY, containing ACCOUNTS of the Revival and Propagation of RELIGION, in Great-Britain & America. For the Year 1743 and 1744. Boston, 1744-1745.

ерські проповідники) - допомогали автору не тільки реконструювати події, але й відтворити різні типи втосу минулого.⁵ Значно менше використовувалися в даній роботі актові (законодавчі) матеріали (закони та постанови колоніальних асамблей, протоколи судів, реєстри митниць, таке інше). Але й серія багатотомних публікацій колоніальних офіційних паперів дозволяють при уважному читанні знайти факти, які характеризують психологічні та етичні моменти життя.⁶

Другий розділ - "Макс Вебер та культурна антропологія як теоретична основа

⁵ Penn W. A Collection of the Works of William Penn. In 2 vols. London, 1726; The Papers of William Penn. /Ed. by M. Dunn and R. Dunn. In 5 vols. Philadelphia, 1981-1986; Thomas Chalkley's Journal of Visits to Friends Meeting, 1724-1727 // Thompson Collection from Church and Meeting Collection at HSP; автор порівнює з текстом видання: Chalkey Th. A Journal or Historical Account of the Life, Travels and Christian Experiences of that Ancient, Faithful Servant of Jesus Christ... London, 1751; Claypoole J. Letterbook, 1681-1683 // HSP; James Claypoole's Letter Book. London and Philadelphia, 1681-1684. /Ed. by M. Balderston. San Marino, 1967; Keith G. An Account of the Great Division Amongst the Quakers in Pennsylvania. L., 1692; idem. An Appeal from the Twenty-eight Judges... Philadelphia, 1692; Keith G. and Budd Th. The Plea of the Innocent Against the False Judgement of the Gully... Philadelphia, 1692; [G. Keith, s.o.] Some Reasons and Causes of the Late Separation ... [Philadelphia, 1692]; Wolfoy Ch. A Two Years' Journal in New York and Part of its Territories in America. /Ed. by E. Bourne. Harrison, 1973; Miller J. New York Considered and Improved, 1695. /Ed. by V. Patsits. N.Y., 1970; Buntaby A. Travels Through the Middle Settlements in North America. N.Y., 1960; Muhlenberg H. The Journal of Henry Melchior Muhlenberg. /Transl. by Th. Tappert, J. Doberstein. In 3 vols. Philadelphia, 1942; Mittelberger G. Journey to Pennsylvania. /Ed. by O. Handlin, J. Clive. Cambridge (Mass.), 1960; Rawle F. W., s and Means for the Inhabitants of Delaware to become Rich... Philadelphia, 1725; 'dem. Some Remedies proposed for the Restoring the Sunk Credit of the Province of Pennsylvania... Philadelphia, 1721; An Account of the Life, Travels, and Christian Experience in the Work of the Ministry of Samuel Bownas. London, 1761; Edmundson W. A Journal of the Life, Travels, Sufferings, and Labour of Love in the Work of the Ministry... London, 1715; A Journal of the Life of Thomas Story... Newcastle Upon Tyne, 1747. Гарний переклад російською мовою з чудовим коментарем з щоденника квакера Дж. Вулмана був зроблений у 1995 р. московським істориком Тат'яною Я. Павловою: Дневник Джона Вулмана, 1721-1772. /Под ред. Т.Я. Павловой. М., 1995.

⁶ Documents Relative to the Colonial History of the State of New York. /Ed. by E. O'Callaghan. In 15 vols. Albany, 1856-1887; The Documentary History of the State of New York. /Ed. by E. O'Callaghan. In 4 vols. Albany, 1849-1850; The Records of New Amsterdam from 1653 to 1674. /Ed. by B. Fennow. In 7 vols. N.Y., 1897; Pennsylvania Archives. Colonial Records. Minutes of the Provincial Council of Pennsylvania. In 16 vols. Harrisburg, 1838-1853; Pennsylvania Archives (далі - P.A.). 1st Series. In 12 vols. Philadelphia, 1852-1856; P.A. 2nd Series. In 19 vols. Harrisburg, 1874-1893; P.A. 3rd Series. In 30 vols. Harrisburg, 1894-1899 (всього 9 серій більше 100 томів, які друкувалися з 1852 по 1935 pp.); New Jersey Archives. 1st Series. /Ed. by W. Whitehead. In 7 vols. Newark, 1880; Minutes of the Common Council of the City of New York, 1674-1776. /Ed. by H. Osgood. In 6 vols. N.Y., 1905; The Colonial Laws of New York from the Year 1664 to the Revolution. In 3 vols. Albany, 1894; New York Historical Manuscripts: Dutch. /Transl. and ed. by A. Van Leer. In 3 vols. Baltimore, 1974; Ecclesiastic records of the State of New York. /Ed. by H. Hastings. In 7 vols. Albany, 1901-1902.

для вивчення соціокультурної історії ранньої Америки" - розглядає методологію роботи. В зв'язку з тим, що докладний аналіз етосу пори "народження духу капіталізму" запровадили німецький соціолог Макс Вебер та його послідовники, то автор спирається у своєму дослідженні на веберіанську методологію культурної (або "символічної") антропології. На думку Вебера, люди нібито реконструюють у своїй свідомості (іноді в неотрефлектованій формі) навколишню дійсність, а створені ними уявлені її моделі, своєрідні "малюнки світу", детермінують поведінку людей. На відміну від економічного редукціонізму вульгарного марксизму Вебер відстоює концепцію етосу, який відображає економічні реалії крізь світосприйняття, світовідчуття людей. Культура в його інтерпретації - це система символів, з допомогою яких людина надає значення ("покладає зміст") власному досвіду, звертаючись до загальноновизнаних у даному суспільстві цінностей.

Американський антрополог К.Гіртц запропонував ще у 70-ті роки, спираючись на тезису М.Вебера, розглядати культуру як сукупність значущих для людини суспільних символів. Гіртц, як засновник "символічної" антропології, пише: "Вірючи разом з Максом Вебером, що людина - це тварина, підвишена в мережі означень, які вона сама створила, я розглядаю культуру як цю саму мережу; і аналіз її, виходячи з цього, не буде експериментальною наукою в пошуках закону, а інтерпретаційною наукою в пошуках змісту."⁷ Саме завдяки "символічній" антропології інтерес дослідників поступово акцентується на менталітеті, етосі людей минулого, на ієрархії духовних цінностей і моральних норм. Сучасні історики досліджують реальний розвиток соціальних, притаманних для їх носіїв систем, вивчають як символи і цінності взаємодіють із звичаями та інститутами суспільства. В подібній інтерпретації минуле досліджується як інша культура, однак, щоб вивчати це суспільство, потрібно розуміти засоби

⁷ Geertz C. Interpretation of Cultures. N.Y., 1973. P.5.

відображення, які використовують його представники. Автор користується також підходами структурного функціоналізму соціолога Талькота Парсонса та його ідеями про культуру як приховану, але підтримувану всіма матрицю відносин та інтенцій, які визначають поведінку людей у суспільстві. Саме в контексті "розумючої" (Вебера) та "структурно-функціональної" (Парсонса) соціології і застосовані в даній роботі неомарксистські концепції: теорія "культурної гегемонії" А.Грамші, теорія "моральної економіки" Е.П.Томпсона, неофрейдистські концепції Е.Фрома та ін.⁸

Третій розділ - "Від фрагментації до "нового" синтезу: розвиток сучасної історіографії Ранняї Америки" - присвячений аналізу історіографії, стану наукової розробки проблеми. В зв'язку з тим, що за винятком декількох робіт, які належать В.Калашникову та автору цих рядків, у вітчизняній історіографії більш немає спеціальних досліджень історії "середніх" колоній, тому в цій роботі головна увага приділяється сучасній американській літературі.

Перша спроба об'єднати матеріал історії всіх колоній згідно певного "історичного синтезу" була зроблена вже у другій пол. 19 ст. Тоді з'явилася перша синтетична модель ("романтичної" та "імперської" школи історіографії США), пов'язана з парадигмою виходу, походження перших американських поселенців, з їх традиціями Старого Світу. Друга синтетична модель вже була пов'язана з місцевими (американськими) факторами (школи "прогресистів" Фр.Дж. Тернера).⁹ На протязі 20 ст. більшість американських істориків віднови-

⁸ Докладніше про це див. в: Жук С.И. Макс Вебер и социальная история. // Вопросы истории. 1992. №2-3. С.172-173; він же. Одномерна ли история? // Там же. 1992. № 6-9. С.166-168; він же. Ранняя Америка: социокультурная преемственность и "прорыв в утопию" // Новый взгляд на историю США: Американский ежегодник 1992. М., 1993. С.16-37; він же. Західна історіографія та епістемологічні проблеми історичної науки. // Український історичний журнал. 1994. № 1. С.47-53.

⁹ Bancroft G. History of the United States from the Discovery of the American Continent. Boston: Klein, 1843. vol.2. P.256-325; Turner F.J. The Significance of the Frontier in American History // Turner F.J. The Frontier in American History. N.Y.: Scribners', 1920. P.1-38.

лась від синтетичних моделей аналізу минулого. А після т.зв. епістемологічної революції 60-70-х рр. в західній історіографії і виникнення "нової", "наукової" історії почалося дроблення предмету дослідження та вузька спеціалізація і фрагментація самої історичної науки. Це стосувалося і виникнення у 70-80-ті рр. "нової соціальної" історії ранньої Америки. Навіть у кращих працях таких дослідників колоніальних Нью-Йорку, Нью-Джерсі та Пенсильванії, як Т.Арчідікон, Г.Неш, Дж.Гудфренд, Р.Балнер, Дж.Фрост, Б.Лві, С.Шварц, Б.Сміт та інш., історія розпадається на аналіз окремих груп населення, а історична перспектива зовсім зникає з їх книжок.¹⁰ Так виникла потреба у синтезі накопиченого історичного матеріалу, що призвело наприкінці 80-х рр. до появи робіт "нового синтезу" з історії ранньої Америки. З точки зору історичного географа відтворював часи колонізації Америки Д.Мейнінг, через призму "типового" ім-

¹⁰ Archdeacon Th. *New York City, 1664-1710: Conquest and Change*. Ithaca(NY), 1975; Wolf St. *Urban Village: Population, Community, and Family Structure in Germantown, Pennsylvania, 1683-1800*. Princeton, 1976; Nash G. *Race, Class and Politics: Essays on American Colonial and Revolutionary Society*. Urbana, 1986; Rediker M. *Between the Devil and the Deep Blue Sea. Merchant Seamen, Pirates, and the Anglo-American Maritime World, 1700-1750*. Cambridge(MA), 1987; Alexander J. *Render Them Submissive: Responses to Poverty in Philadelphia, 1760-1800*. Amherst(MA), 1980; Cray R. *Paupers and Poor Relief in New York City and its Rural Environs, 1700-1830*. Philadelphia, 1988; Smith B. *The "Lower Sort": Philadelphia's Laboring People, 1750-1800*. Ithaca(NY), 1990; Wilkenfeld B. *The Social and Economic Structure of the City of New York, 1695-1796*. Ph.D. diss. Columbia University, 1973; Goodfriend J. *Before the Melting Pot: Society and Culture in Colonial New York City, 1664-1730*. Princeton, 1991; Levy B. *Quakers and the American Family: British Settlement in the Delaware Valley, 1650-1765*. N.Y., 1988; Kierner C. *Traders and Gentlefolk: The Livingstons of New York, 1675-1790*. Ithaca(NY), 1992; Alderfer E. *The Ephrata Commune: An Early American Counterculture*. Pittsburgh, 1985; Smaby B. *The Transformation of Moravian Bethlehem: From Communal Mission to Family Economy*. Philadelphia, 1988; Pointer R. *Protestant Pluralism and the New York Experience: A Study of Eighteenth-Century Religious Diversity*. Bloomington, 1988; Balmer R. *A Perfect Babel of Confusion: Dutch Religion and English Culture in the Middle Colonies*. N.Y., 1999; Schwartz S. *"A Mixed Multitude": The Struggle for Toleration in Colonial Pennsylvania*. N.Y., 1988; Frost J. *A Perfect Freedom: Religious Liberty in Pennsylvania*. Cambridge(MA), 1990; Jacobsen D. *An Unprov'd Experiment: Religious Pluralism in Colonial New Jersey*. Brooklyn(NY), 1991; Tully A. *Forming American Politics. Ideals, Interests, and Institutions in Colonial New York and Pennsylvania*. Baltimore, 1994.

гранта сер.18 ст. реконструює американське суспільство Б.Бейлін, як християнізацію американців інтерпретує ранню їх історію Дж.Батлер, свій соціально-економічний та історико-антропологічний варіанти синтезу запропонували Дж.Грін і Д.Фішер.¹¹ Спираючись на досвід своїх попередників, автор пропонує свою власну модель історичного синтезу - через етос, поєднуючий соціально-економічні та соціокультурні реалії.

Друга частина - "Соціокультурний контекст колонізації Північної Америки в 17-18 ст." - складає гься з трьох розділів.

Перший розділ - ""Початкові" моделі колонізації Північної Америки" - розглядає три, виділені автором роботи, соціокультурні моделі (зразки) заселення Америки. Перша модель - це "морально-економічний" варіант поведінки колоністів, коли заморська колонізація розглядалася як продовження внутрішньої колонізації європейських країн, як засіб підтримки та зберігання традиційних форм існування дрібного власника-працівника. Друга модель - це військово-експедиційна, - коли заселення Америки розглядалося як лицарський подвиг, коли передбачалося, що колоністи-завойовники будуть звільнені від фізичної праці за свою військову діяльність. Тим самим ця модель створювала створенню психологічних умов для запровадження праці невольників у Новому Світі. Третя модель - "харизматична" - була пов'язана з "харизматичними" якостями певних релігійних груп (наприклад, пуритан і квакерів), з їх намаганнями створити в Америці "Новий Ханаан", щоб наблизити для себе як "обраного Богом народа" наступ "Царства Божого". У послідуючих розділах роботи вся соціальна історія Америки предстас як подальший розвиток цих

¹¹ Melvig D. The Shaping of America. A Geographical Perspective on 500 Years of History. vol.1: Atlantic America, 1492-1800. New Haven, 1986; Bar'n B. The Peopling of British North America: An Introduction. N.Y., 1986, p.7-8, 112, 114; Klem. Voyagers to the West: A Passage in the Peopling of America on the eve of the Revolution. N.Y., 1986; Greene J. Pursuits of Happiness: The Social Development of Early Modern British Colonies and the Formation of American Culture. Chapel Hill, 1988; - Fischer D. Albion's Seed: Four British Folkways in America. N.Y., 1989; Butler J. Awash in a Sea of Faith: Christianizing the American People. Cambridge(MA), 1990.

моделей.

Другий розділ - "Чезарік та "глибокий Південь": наслідки військово-експедиційних зусиль" - аналізує роль другої (з вище названих) моделей в формуванні плантаторського Півдня Америки (колоній Віргінія, Кароліни та Джорджія). А третій розділ - "Нова Англія - "зникнення харизми" - змальовує еволюцію "харизматичної" моделі серед пуритан новоанглійського регіону британської Америки (колоній Масачусетс, Род-Айленд, Конектикут та Нью-Гемпшир).

Автор доводить у своїй роботі, що єдиним регіоном Америки, де гармонічно поєднувалися всі три "початкові" моделі колонізації: "морально-економічна" (як продовження процесів внутрішньої колонізації європейських країн зі збереженням традиційних форм життя), військово-експедиційна (як формування місцевого нобілетету та закріплення рабовласництва), "харизматична" (релігійно-сектантських рухів з орієнтацією на відновлення первинного християнства, починаючи з укріплення родини) - був середньоатлантичний район США. Тільки на території "середніх" колоній стало можливим існування і взаємовплив сразу ж всіх трьох моделей.

Частина третя - "Сплав американської нації - середньоатлантичний район США" - є основною в цій дисертації. Відкривається вона розділом першим - "Нові Нідерланди та Нова Швеція" - нарисом історії голандської та шведської колонізації берегів Гудзону та Делаверу, починаючи з відкриття цих земель флорентійцем Дж. Верацано у 1524 р. та англійцем Г. Гудзоном у 1609 р. Гудзон, який знаходився на службі у голандській торгівельній компанії, відкрив своїм плаванням шлях голандській експансії. Голандія у 1624 р. створила свою постійну колонію в цьому районі - "Нові Нідерланди". За голандським прикладом шведи у 1636 р. створюють на берегах Делаверу і свою постійну колонію - "Нову Швецію". У 1655 р. голандська колонія поглинула шведські володіння, а у

1664 р. всі ці землі перейшли до брата англійського короля Карла II, Якова Стюарта, герцога Йоркського. (Звідси и назва нової англійської колонії, яка виникла на місці старої голандської - Новий Йорк). Грабіжницька політика голандських колонізаторів призвела до загибелі місцевих індіанців-алгонкінів. Тим самим, голандці "розчистили" територію узбережжя від Гудзону до Делаверу для англійців, що полегшило їх подальшу колоніальну адаптацію.

Цьому процесу адаптації присвячені наступні розділи. Розділ другий - "Перша криза колоніальної адаптації: Нью-Йорк - Повстання Джекоба Лайслера, 1689-1691 рр." - розглядає причини, хід, рушійні сили та наслідки повстання в колонії Нью-Йорк. Автор підкреслює, що класові аспекти цієї події (намагання колоністів ліквідувати торговельні монополії вліти) посилювалися релігійно-етнічним рухом голандських та англійських кальвіністів проти загрози "католицької змови". Це повстання інтерпретується як результат невдалої "паралельної адаптації голандської та англійської культур на протязі 1664-1689 рр. Але разом з тим, ця подія привела до появи в колонії постійної представницької асамблеї, ліквідувала колоніальні монополії та сформувала традиції політичної боротьби 18 ст./

Розділ третій - "Наступна криза колоніальної адаптації: Від "внутрішнього світла" до "Нового Ханаану" (Квакерське суспільство Нью-Джерсі та Пенсильванії)" - розглядає роль християнського руху квакерів ("Товариства Друзів внутрішнього Світла") у формуванні американської культури ще за колоніальних часів. В цьому розділі докладно аналізується виникнення квакерського руху в Англії 1640-х - 1660-х рр. як прояву "спиритуалістичного" напрямку "радикальної Реформації" західного християнства.¹² Висвічується роль Вільяма Пена (1644-1716) в заснуванні перших квакерських колоній в Америці: Нью-Джерсі (1674 р.) та Пенсильванії (1682 р.), які розглядалися як своєрідний

¹² Автор використовує термінологію Дж. Уїл'ямса: Williams G. The Radical Reformation. Ann Arbor, 1992 (1st pr.: 1962); Endy, Jr., M. William Penn and Early Quakerism. Princeton, 1973.

"святий" експеримент. Криза квакерської системи колонізації та колоніальної влади особливо проявилася під час суперечок, визваних так званою "схизмою Кита". Джордж Кит (1636-1716), проповідник квакерської "церкви", видатний теоретик квакеризму, товариш Р. Барклі, очолив в Америці широкий рух квакерів-колоністів проти влади квакерської олігархії, продовжуючи тим самим есхатологічні антиелітні виступи Дж. Перота та Уілкінсона-Сторі ще 1660-70-х рр. серед британських "Друзів". Хоча рух Кита потерпів поразку в Пенсильванії, його наслідки ще довго відчувалися в "середніх" колоніях: це і поява тут англійської та баптистської церков (значна кількість послідовників Кита, включаючи їх лідера, який став священником-англіканцем, приєднався до них), це і остаточне зникнення "харизматичних" рис квакерського етосу, це і демократизація системи влади в квакерських колоніях. Але головні елементи квакерського етосу, його родинність, своєрідний "трайбалізм" пережили всі метаморфози колоніальної адаптації та заклали підвалини соціокультурної матриці символічного коду розвитку сьїтАмериканської культури 18-19 ст.

Розділ четвертий - "Британська діаспора в Америці: Шотландці в "середніх" колоніях та соціум Нью-Джерсі" - розглядає формування ще одного варіанту етосу: "прикордонного" етосу ското-Ірландців та шотландців-пресвітеріан, етосу, орієнтованого на боротьбу за існування, на соціокультурний конфлікт. Почавшись у 1660-ті рр. як виключно квакерська міграція, переїзд шотландців привів до утворення у східній Нью-Джерсі на початку 18 ст. переважно шотландської колонії. І на протязі цього століття шотландці з "прикордончя" Ірландії поповнюють "прикордонні західні графства" всіх британських колоній. Я визначною ознакою більшості американських шотландців стала їх відданість одній релігійній конфесії - пресвітеріанізму, тоді навіть, коли вони починали свою міграцію в складі інших релігійних деномінацій (англійської церкви чи квакерського руху).

Розділ п'ятий - "Феномен "Датч": німецько-голандська діаспора (менонити, баптисти, лютерани, кальвіністи)" - аналізує специфіку німецько-голандської міграції в "середні" колонії. Першими в колонізації були менонити, які ще у 1663 р. на чолі з видатним утопістом Петером Корнелиусом Плокхем заснували першу соціалістично-кооперативну колонію на берегах Делаверу. Менонити, Амш та споріднені їм "харизматичні" анабаптистські (за походженням) групи відкрили шлях до еміграції інших німецько-нових переселенців до Америки. Парадокс полягає в тому, що всі представники значних ("відкритих впливу світа") церков: лютеранських та кальвіністських - серед німців та голандців розчинилися в американському британському соціокультурному оточенні, в той час як члени сектантських "харизматичних" груп ("церков, закритих впливу світа") не тільки зберегли свою мову і культуру (мова Яде, перш за все, про "церков Амш", яка до цього дня не признає автомобіль чи електричний струм), але й продовжують ретельно охороняти свою етно-конфесійну особистість по цей день, мешкаючи фактично вже на протязі 250-ти років на одному місці: в графствах Бакс та Ланкастер штату Пенсильванія.

Розділ шостий - "Велике Пробудження" та вирівнювання крайнощів - містить нарис історії піднесення релігійних емоцій та загальної релігійності серед американських колоністів на протязі 1730-1740-х рр. Антиінтелектуалізм простих віруючих та прагнення до більшої емоційності релігійного життя призвели до широкого євангелічного руху у західному християнстві вже у першій треті 18 ст. Найвідомішими формами євангелізму стали англійський методизм (в тому числі і в рамках домінуючої єпископальної церкви) та німецький пієтизм, в якому ще можна виділити три євангельські типи: сектантський (тобто намагання податися з світа до громади "обраних святих"), єкуменічний (бажання з'єднати всіх християн різних конфесій), конфесійний (спроба організаційно посилити лютеранські та кальвіністські конфесії, посилюючи діючість

віруючих, що забезпечувало їх від грихів світу та зберегало б їх конгрегації від впливу сектантів) Цей євангельський рух в Америці ще називають першим "Великим Пробудженням". Автор цієї роботи доводить, що основним центром цього руху були не колонії Нової Англії, а "середні" колонії, де вже у 1720-х рр. під керівництвом голандського проповідника Теодора Фрелінґґойзена почалося релігійне піднесення серед кальвіністів Нью-Йорку та Нью-Джерсі. Далі у 1730-ті рр. у Пенсильванії цей процес продовжували пресвітеріанські проповідники з родини Тенентів, які організували першу спеціальну школу підготовки священиків у регіоні. Цей рух набуває форму справжньої релігійної істерії під час проповідей англійського священика єпископальної церкви, одного з засновників методизму, Дж. Уїтфілда. У 1740-ті рр. на цей рух також впливають радикальні секти "моравських братів" графа фон Цинцендорфа та німецьких баптистів "монастиря" Ефрати під керівництвом К. Байсела. Але їх комуналістські орієнтації налякали місцеві релігійні авторитети, які повинні були спинити радикалізацію "Великого Пробудження", щоб зберегти свою владу в колоніях. В результаті цього руху у британській Америці виникає нова форма релігійного об'єднання колоністів, не етнічна, а деномінаційна (є.г. кальвіністи різного походження з'єднуються в колоніях згідно ступіню їх релігійного поновлення). Наслідками цього руху стали: поновлення місцевої церковної еліти, виникнення перших у цьому районі установ вищої освіти (для підготовки такої еліти) - Принстонського, Колумбійського, Пенсильванського та Ратгерського університетів.

Сьомий розділ - "Від традиціоналізму до капіталізму: Колоніальні Нью-Йорк та Пенсильванія як модель майбутнього розвитку США" - доводить, що головні центри "середніх" колоній за головними параметрами (соціально-економічного та соціокультурного характеру) наближалися до загальноамериканських 19 ст. Таким чином, вже у середині 18 ст. середньоатлантичний район США стає

своєрідною культурною парадигмою всієї історії цієї країни.

Закінчення роботи містить висновки, в яких підведені основні підсумки дослідження.

Етноцентризм був характерним для всіх без винятку етнічних груп Америки (як переселенців з Європи, Африки, так і місцевих індіанців) у їх сприйнятті одне одного. Ні у жодної етнічної групи не існувало єдиної національної культури, бо остання складалася, у свою чергу, з різних субкультур. Перші переселенці створювали своєрідні "правила взаємодії", на основі яких розвивалася наступна культура колонії. А нові колоністи повинні були пристосуватися вже "до креольської культури" (європейської чи африканської за походженням), яка в різних колоніях мала свої особливості. Як правило, традиційний спосіб життя легше відтворювався у знайомих природних умовах, а не там, де вороже оточення загрожувало самому людському існуванню. Цим, до речі, в значній мірі пояснюється (поряд з релігійними причинами) традиціоналізм Нової Англії (де умови життя нагадували пуританам їх батьківщину). Чужинське для колоністів фізичне та культурне оточення визивало у них своєрідний "культурний шок", що позначилося на їх поведінці; у ворожому оточенні все незвичне сприймалося вороже; тут і експлуатація невольників (як, наприклад, у субтропіках Півдня) має вигляд цілком природної. Більшість відомих нам проявів соціального проґресу у ранньої Америки і, перш за все, кілька повстань чорних рабів - це своєрідна емоційна реакція переселенців на нові для них умови життя.

Крім "початкових" поведінкових моделей білих поселенців в Америці ("морально-економічної", "військово-експедиторської", "харизматичної"), розвиваються у колоніальному соціумі ще два найбільш загальні стереотипи поведінки, які простежуються у всьому населення колоній: 1) тип цілковитої інтеграції, та 2) паралельної адаптації. Перший був більш притаманний для

чорних рабів Чезапика, які працювали поруч з білими і поступово інтегрувалися у місцеву англо-американську культуру, або голандців Нью-Йорку та шведів Делаверу і шотландців Нью-Джерсі, які до кінця 18 ст. цілком сприйняли культурні норми та цінності англо-американців. Другий стереотип спостерігається у більшості індіанців, німців Пенсильванії, негрів каролінських плантацій, які в місцях свого компактного проживання створювали паралельно з англо-американською своєю власну субкультуру. Багато дослідників пов'язують відсутність повстань рабів у Каролінах (єдине відоме - це "заколот Стоно" 1739 р.) з так званою "урочною" системою праці невольників. На відміну від групової праці негрів на плантаціях Чезапика (яка нагадує російську "панщину"), "урочна" система давала місцевим рабам більш свободи і більше вільного часу (після виконання "завдань" на користь рабовласника) та вимагала певного самоврядування для негрів плантацій. Все це створювало на каролінських плантаціях соціальний мікрокосм, який знімав соціальну напругу та якимось примиряв негрів з їх невольницьким станом.

Під час цієї колоніальної адаптації її найбільш серйозними кризами в середньоатлантичному районі США були: повстання Джекоба Ляйслера 1689-1691 рр. в колонії Нью-Йорк та на півдні цього району - "схизма Джорджа Кита" 1691-1694 рр. в колоніях Пенсильванія та Нью-Джерсі. Як наслідок поразки повстання Ляйслера з 1691 р. на зміну процесу паралельної адаптації британської та не-британської культур в Нью-Йорці наступив процес інтенсивного "обангліччювання" не-британського населення колонії, тобто те, що автор роботи називає цілковитою інтеграцією культур.

Як і у випадку з повстанням Ляйслера у Нью-Йорку, нова, яка тільки почалася формуватися, колоніальна еліта Пенсильванії, захищаючи свій соціально-політичний та морально-ідеологічний статус, відхилила всілякі замаху на її вплив, особливо з боку "авторитетів" Старого Світу, які (єг. Ляйслер чи Кит)

переносили матрицю соціокультурних відносин та своїх зв'язків з Європи до Америки. Бо і Ляйслер, і Кит репрезентували впливові ідеологічні громади (згуртування) Європи 17 ст.: кальвіністську ортодоксальну - Німеччини, Голандії та Франції, і квакерську - Шотландії та Англії. Але нові колоніальні еліти, фактично структуруючи новий колоніальний, ще тендітний (слабкий) соціум, захищали його від зруйнування, відхиляючи нав'язування колишніх зв'язків та відносин з боку старої європейської еліти. Парадокс історії міститься в тому, що об'єктивно соціальні інженери колоній виступали на боці "старої європейської інтелектуальної еліти": Ляйслера в Нью-Йорці та Кита в Пенсильванії, - захищаючи європейську соціокультурну традицію, в той же час як колоніальні еліти відстоювали свій "новий спосіб життя", (нехай навіть він і був точнісінькою копією існування британського істеблішменту), якого вони додержувалися у Новому Світі. У той же час, квакерська колонія Пенсильванія пропонувала інший шлях вирішення гострого соціального конфлікту періоду колоніальної адаптації. Бо "схизма Кита" закінчилася без кровопускання, без людських страт, без конфіскації майна (як у Нью-Йорці у 1691 р.), але вона супроводжувалася зміною конфесії учасників виступу проти колоніальної олігархії та розширенням спектру культурного діалогу у Нью-Джерсі та Пенсильванії.

Модель паралельної адаптації спостерігається також у взаємовідносинах представників крайніх флангів соціуму: соціальних "низів" і "верхів" та їх культури - "простонародної" та "великосвітської". Розвивалося паралельне протистояння та взаємовплив обох культур. На Півдні консолідація білих "низів" та "верхів" посилювалася ще і потребою протистояння загрози з боку чорних рабів. І хоча умови життя в колоніях були значно краще, ніж у Європі, вони не "відмінили" серйозні соціальні відмінності у американському су-

пільстві. Стан соціальних низів у таких великих містах, як Бостон, Філадельфія, Нью-Йорк, Чарльстон не відрізнявся від становища європейських робітників, ремісників та моряків. В деяких випадках протистояння великосвітської та протонародної культур набувало у процесі інверсії релігійну форму; як наприклад, в колоніальній Вірджинії 16 ст., де соціокультурний розвиток супроводжувався паралельною адаптацією англіканської культури "писаного слова" місцевих аристократів та баптистської культури "мовленого слова" простих людей. Якщо протонародна культура була більш традиційна (своєрідний варіант "моральної економіки"), то великосвітська - по-сучасному динамічною та гнучкою. Якщо перша змінювалася головним чином у просторі (від місцевості до місцевості), була традиційно стабільною, то друга змінювалася (особливо у 16 ст.) не стільки у просторі, скільки у часу. У кожній колонії існувала своя і не одна "низова" культура (особливо культурною гетерогенністю відрізнявся середньоатлантичний район), у той же час як великосвітські культурні норми та цінності були загальними для всіх колоній. Саме великосвітська культура британської Америки правила за загальну матрицю культурних символів, яка сближала колонії між собою.

Перед початком 16 ст. саме у середньоатлантичному районі утворюється соціум, характерні риси якого стануть типовими для наступної історії США. "Середні" колонії заклали "підвалину" парадигму всього американського розвитку. Ні пуританська Нова Англія, ні плантаторський Південь не стали зразком американської "типовості". Саме у "середніх" колоніях проходило виключно американське перемішування та паралельна адаптація культур. Тут поєднувалися різні соціально-економічні системи, адаптувалися одне до одного торгівельно-бюргерський етос голандців та маноріальний етос англійських джа, гре, етос релігійних "харизматиків" та агресивних "прикордонників", формувалася немислимий Вавилон із різних народів та релігій, складавалися сучасні

форни фракціоної політики. Але на відміну від "мирної" Пенсильванії, характерним для Нью-Йорку був високий рівень соціальної напруги, яка призводила до достатньо гострих для колоніального соціуму конфліктів. Етнокультурна мозаїка та пов'язані з цим труднощі адаптації до нових умов життя, посилювані процесами т.зв. первісного накопичення, призводили до своєрідного "культурного шоку", який супроводжувався проявами насильства та класової боротьби.

Перед серединою 16 ст. відбувається вирівнювання умов життя у суспільстві колоніальної Америки. Якщо враховувати тільки головні критерії рівня життя, тобто норми харчування, житла, рівень смертності та народжуваності, вік вступу до шлюбу, умови навколишнього середовища та праці, то вже у 1750-ті рр. в Британській Америці за європейськими стандартами був найвищий рівень життя у світі. Валовий національний продукт колоній збільшився з 1650 по 1770 рр. у 25 разів; середньорічний приріст національного прибутку за той же період часу складав для всієї Британської Америки 2,7% та 3,2% для материкових колоній Великобританії у Північній Америці. Це збільшення свідчить про реальний зріст прибутків на душу американського населення на 0,6%, що у 2 рази перебільшує прибутки британців. (Тільки середньоатлантичний район наближався за цими показниками до загальноамериканських).

Земля - ось те, що складало справжнє багатство американців, основу їх добробуту. В той час, коли у Європі площа середньої земельної ділянки була не більше 30 акрів¹³, в Америці - не менше 100 акрів. Якщо в Англії фрігольдерні володіли менше, чим 30% усієї обробленої землі у країні, то в Америці - більше 70% всіх угідь. В Англії біднота без землі ставала найманими робітниками, які складали у 16 ст. половину всього британського населення, а в Америці такі робітники у той час складали не більше 20% всіх колоністів. Рівень споживання

¹³ 1 акр дорівнював 0,4 га.

¹⁴ Дрібні власники землі ("вільні держателі") в Англії.

різних товарів у американців був значно вище, чим у британців. Я ступінь комерціалізації населення в колоніальній Америці відповідав сучасним стандартам. Не менше чверті прибутків кожного американського фермерського господарства йшло на купівлю товарів з-за океану. 2/3 населення колоній існували за рахунок торгівлі, тоді як у Англії - тільки 1/4 частина. Якщо в Америці тільки 5-7% населення бідкувало та отримувало громадську допомогу, то в метрополії голодувало та жебракувало більше третини населення. Антропометричні дослідження свідчать про те, що здорове оточення та висококалорійне харчування американців сприяли їх сексуальній активності (відомо про ріст дошлюбних зв'язків молодих американців, котрі одружувалися на 4-5 років раніше, чим у Європі) та зміни їх антропологічних рис (чоловіки в Америці на 3-3,5 дюймів вище, ніж в Англії). В Америці середня кількість дітей у родині у 1750-ті рр. було 7 осіб, в 2/3 американських сімей нараховувалося до 9 осіб, тоді як в Англії - 4,5. Вирівнювався і матеріальний стан різних соціальних прошарків. З середини 16 ст. норми щільності та ідеали великосвітської культури робляться головними в процесі усвідомлення групової ідентифікації середнього класу (тобто більшості населення колоніальної Америки після 1750-х рр.) Я традиційні цінності "низової" культури входять до вжитку представників "вищого світу" (відбувається своєрідна громадизація американської культури). Поступово "харизматичні" групи в Америці стають домінуючими релігійними деномінаціями у своїх колоніях (як квакери у Пенсильванії), що спричинилося до зникнення "харизми" "святих" та нає'язування через свій етос своєї системи норм та цінностей як панівних. Я постійний діалог пуритан та квакерів в умовах Америки приводить до вирівнювання, "усереднювання" етичних виног "харизматичних" крайнощів.

Уявлення про лінійний історичний час (як рух підійманою лінією з міфічного минулого через сьогодні до міфічного майбутнього) у християнській цивілі-

заці пов'язане з старозавітною парадигмою Виходу: втеча з єгипетської неволі євреїв, котрих Мойсей вивів через пустелю в Ханаан (землю заповітну). В юдо-християнських уявленнях про майбутнє можна виділити дві програми розвитку тутешнього світу в його русі до Царства Божого. Перша програма - це парадигма Виходу, яка передбачає поступове визволення "обраних Богом до врятування" від рабства, долаючи труднощі (тривалий перехід через пустелю з втратами, зрадами тощо), пов'язані з важливою необхідністю навчання і суворой покорі дисципліні та закону, неухильного дотримання Заповіту з Богом. Суспільство майбутнього - це Ханаан, який на випадок зради ізраїльтян Богу із землі заповітної перетвориться знову в "грішний Ізраїль". Друга програма - це парадигма Япокаліпсису (месіанського радикалізму), "другого Виходу" ізраїльтян, але вже не в Ханаан, а з Ізраїлю одразу до раю - до Едему. На відміну від еволюційного характеру першої, друга програма вимагає негайного руйнування старого світу, насильницького наближення приходу Месії. Якщо перша програма орієнтувала на розвиток із збереженням спадковості, то друга - на "стрибок", "розрив часів", "загальну віднову".

Завдяки своїм гебраїстським ідейним витокам та наступній еволюції їх "харизми" пуритани (як, до речі, і інші кальвіністи) дотримувалися парадигми Виходу. Але і квакери, і анабаптистські церкви (незважаючи на їх апокаліптичні орієнтації) завдяки своєму американському досвіду, своїй практичній діяльності зберегли спадковність традицій. Цей ідейно-психологічний симбіоз у розвитку релігійної культури ранньої Америки, незважаючи на її різноманітність, нівелював крайнощі, створював основу для її загальної пуритансько-квакерської орієнтації та перемоги сімейно-індивідуалістичних цінностей.

Якщо в Європі протестантська Реформація християнізувала народні маси та донесла християнські уявлення та культуру до простого віруючого, то в Америці аналогічний процес християнізації і водночас "розчаклування" світу

пов'язан з американським "Великим Пробудженням" - відродженням інтересу до Священного Писання та богословським спорам, що робило релігійні ідеї доступними більшості поселенців, а не тільки соціальній верхівці. Саме в період Великого Пробудження, підйому ревайвілізму, перегляду ієрархічних цінностей у релігійних громадах та заміни їх на індивідуалістичні відбувається своєрідна "євангелізація" протестантської культури Америки. Велике Пробудження 1739-1745 рр. можна вважати за першу загальноамериканську кризу, яка охопила духовну та інституційну сфери життя. Вперше духовно об'єдналися всі колонії; відбулося вирівнювання "харизматичних" крайнощів: все ліво-радикальне та сектантське у євангелічному русі направлялося у конструктивне русло інституційного будівництва, а не в бік апокаліптичного руйнування. В процесі критики церковних авторитетів відбулося закріплення у свідомості віруючих права меншості (нехай навіть окремо взятої особистості!!!) на своє власне бачення союзу с Богом, на особливе місце цієї меншості у суспільному договорі. Ця повага прав меншості (спочатку релігійної) стане головним компонентом у формуванні майбутньої культури США. На протязі 18 в. старозавітні парадигми пуританської ортодоксії (програма Виходу та інш.) залишаються частиною менталітету віруючого американця, в той же час через підвищення безпеки та поліпшення рівня життя простих американців програма месіанського радикалізму зникає з інтелектуального багажу точно так, як і фанатизм "святих".

Історія ранньої Америки - це, перш за все, адаптація традиційного соціокультурного досвіду поселенців до умов колонізуемого їми Нового Світу. Парадокс американської історії полягає в тому, що нове динамічне капіталістичне суспільство створювалося людьми, які тікали від капіталізму в Америку (щоб зберегти чи відновити свій традиційний спосіб життя, існуванню якого загрожував новий суспільний устрій в Європі). Цим і пояснюється своєрідний

консерватизм соціальної історії американських колоній. Більшість відомих нам соціальних рухів колоніальної Америки були консервативно-охоронними за своїми цілями. Так, найвидатніше з них - повстання Н.Бекона у Вірджинії 1676 р. почалося з війни проти індіанців, які заважали новим землевласникам, а колишні сервенти, більшість повставших, вимагали від влади дотримуватися традиційних умов контракту, тобто надання їм землі. Повстання 1689 р. у Масачусетсі та Нью-Йорку пройшли під гаслами відновлення "протестантської" свободи і були направлені проти торговельних монополій, які заважали підприємницької діяльності простих колоністів (як їх традиційного права). Рухи джерсійських повстанців 1699-1701 рр. та 1735-1754 рр. та каролінських і нью-йоркських скватерів та "регуляторів" 1711-1713 рр., 1751-1758 рр. и 1766-1769 рр. були таким же самим засобом захисту та збереження своєї власності та безпеки, традиційного громадського порядку від відсутніх у колонії лендлордів та безземельних мисливців, жабраків, які грабували фермерські господарства.

Колоністи намагалися відтворювати колишні соціально-психологічні зв'язки, які руйнувалися у Європі під впливом буржуазних відносин. Ці традиційні зв'язки та структури (родина, релігійна громада, етнічна група та інші) стали клітинами нового буржуазного, тепер вже американського суспільства. Ці традиційні, в тому числі і релігійні, уявлення, норми та цінності, які сприяли виживанню колоністів у нових умовах, збереглися, відбулася їх своєрідна інверсія (так, наприклад, сталося з старозавітною парадигмою Виходу на протипагу Апокаліпсису метіанського радикалізму). Те, що заважало, не прикилося та зникло: як це сталося зі спробами насадити спільну власність у Новому Плімуті чи відтворити громадську власність на землю в поселеннях на Лонг-Айленді та Пенсильванії, чи з комуністичними експериментами баптистів Ефрати або "моравських братів та сестер" Бетлехему та інше. В умовах Нового

Світу всі утопії ("створення Царства Бога на Землі") потерпіли крах. Але після утопічних експериментів, завдяки вирівнюванню "харизматичних" флангів та збалансованню и укріпленню радини(сім'ї) як головної підвалини соціальної організації, американці вижили все ж таки у структурованому соціумі, головними рисами культури якого після всіх випробувань стануть утилітаризм, секуляризм та індивідуалізм. Рання американська історія - це "харизматичний прорив" у "прагматичну утопію", яка утворилася з практичних елементів різних радикальних утопій; це поступовий Вихід, головний принцип якого - соціокультурна спадкоємність, а не апокаліптичний розрив.

Теоретична та практична значимість дослідження полягає в тому, що автор його пропонує дуже зручну для дослідників соціокультурної історії методологію вивчення минулого через етос людей; в тому, що автор вводить у науковий обіг нові для вітчизняної історичної науки (як України, так і Росії) рідкісні джерела з архівних та бібліотечних колекцій США з історії ранньої Америки 17-18 ст. Дисертація є першою спробою у вітчизняній історіографії синтезувати унікальний історичний архівний матеріал та новітню американську наукову літературу 1970-1990-х рр. Так вперше у вітчизняній американистиці (як у радянські, так і пост-радянські часи) ця робота пропонує фундований на архівних матеріалах аналіз колоніального досвіду(17-18 ст.) таких груп, як квакери, меноніти, "моравські брати", шотландці-пресвітеріани; розглядає такі невідомі вітчизняним американістам події колоніального минулого США, як "схизма Китаю", релігійне "Велике Пробудження" та виправляє фактичні помилки радянської історіографії стосовно історії "середніх" колоній. Результати цього дослідження можуть бути використані для підготовки наукових праць та учбових курсів з історії США, нової історії, історіографії та методології історії, історії середніх віків, історії релігії, з культурології, історичної соціології,

політології та історії держави і права зарубіжних країн.

Впробація дослідження. Основні положення і висновки дисертації були апробовані автором на Міжнародній конференції американістів "Нові підходи в вивченні історії США" (Москва, березень 1991 р.), Міжнародній конференції "Спадщина Джеферсона" (Шарлотсвіль, США, жовтень 1992 р.), семінарах Інституту Джона Кенеді Вільного університету Берліна (ФРН, листопад 1991, червень 1993 рр.), семінарах Філадельфійського центру досліджень ранньої Америки при університеті Пенсильванії (США, 1994 р.), Щорічному засіданні Організації Американських Істориків (Атланта, США, квітень 1994 р.), конференціях з історії релігії та колонізації Америки у Браунієському, Джонса Гопкінса та Йельського університетів США (на протязі 1994-95 рр.), колоквиумі "Цивілізація Атлантичного світу" Оксфордського університету та конференції "Образи Америки" Вільного університету Брюсселю (Великобританія та Бельгія, травень 1995 р.)

Дисертація обговорена на засіданні кафедри загальної історії Дніпропетровського державного університету та центру північноамериканських досліджень Інституту загальної історії Російської академії наук (Москва).

Основні положення та висновки дисертації викладені у публікаціях автора:

1. Традиціоналізм против капіталізму: Соціальна історія ранньої Америки. Дніпропетровск: Изд-во ДГУ, 1992. (5 д. арк.)
2. Смешение и параллельная адаптация культур: Начало колонизации среднетлантического региона США. Днепропетровск: Изд-во ДГУ, 1993. (5 д. арк.)
3. От "внутреннего света" к "новому Ханаану": кваккерское общество "срединных" колоний. Днепропетровск: Изд-во ДГУ, 1995. (5 д. арк.)
4. Новые Нидерланды // Вопросы истории. 1984. № 10. С. 184-188. (0,7 д. арк.)
5. Восстание Джейкоба Лейслера в Нью-Йорке, 1689-1691 гг. // Новая и новейшая история. 1986. № 5. С. 156-163. (1 д. арк.)

6. Новая Швеция // Вопросы истории. 1986. № 6. С. 181-185. (0,7 д. арк.)
7. Пиратство: источник первоначального накопления и форма социального протеста. // Американский ежегодник: "Наука". 1986. М., 1986. С. 235-245 (1 д. арк.)
8. Исследование о морях накануне Войны за независимость. // Вопросы историк. 1989. № 1. С. 153-155. (0,5 д. арк.)
9. Социально-экономические аспекты становления капитализма в колонии Нью-Йорк на рубеже XVII-XVIII веков. // Американский ежегодник. 1989. М.: "Наука", 1990. С. 210-228. (1 д. арк.)
10. Государственно-правовое регулирование в ранней Америке (XVII-XVIII вв.) и американская историография. // Актуальные вопросы государственного устройства стран Европы и Америки: история и современность. Днепропетровск: Изд-во ДГУ, 1991. С. 45-54. (1 д. арк.)
11. Макс Вебер и социальная история. // Вопросы истории. 1992. № 2-3. С. 172-176. (0,7 д. арк.)
12. Одномерна ли история? // Вопросы истории. 1992. № 8-9. С. 186-188. (0,5 д. арк.)
13. Политические структуры и этос ранней Америки XVII века. // Политические и государственные структуры стран западной Европы и Америки в новое и новейшее время. Днепропетровск: Изд-во ДГУ, 1992. С. 32-52 (1 д. арк.)
14. Рабство и военно-экспедиционная колонизация Америки (XVI-XVII вв.) // Актуальные проблемы исследования и преподавания новой истории стран Западной Европы и Америки. Одесса: Изд-во ОГУ, 1992. С. 84-87. (0,3 д. арк.)
15. Ранняя Америка: социокультурная преемственность и "прорыв в утопию". // Новый взгляд на историю США: Американский ежегодник. 1992. М.: "Наука" 1993. С. 16-37. (1,5 д. арк.)
16. Західна історіографія та епістемологічні проблеми історичної науки. // Український історичний журнал. 1994. № 1. С. 45-53. (1 д. арк.)
17. "Путь к новому синтезу": Ранняя Америка и современная американская

- историография. // Вопросы истории. 1994. № 2. С. 175-178. (6,7 д.арк.)
18. Немецкая диаспора XVIII в. и колонизация Приднепровья (теоретические аспекты социокультурной истории). // Вопросы германской истории: Украинско-немецкие связи в новое и новейшее время. Днепропетровск: Изд-во ДГУ, 1995. С. 16-29. (1 д.арк.)
19. Генезис англо-американского квакеризму, 1644-1693. // Вісник ДДУ. Історія. Дніпропетровськ: Изд-во ДГУ, 1995. (1 д.арк.)
20. Заметки о современной американской историографии. // Вопросы истории. 1995. № 10. С. 162-166. (1 д.арк.)
21. "Эффект зеркала" (Журнал "Вильям энд Мэри Куотерли" и современная американская историография). // Американский ежегодник. 1994. М.: "Наука", 1995. С. 208-222. (1 д.арк.)
22. Colonial America, the Independence of the Ukraine, and Soviet Historiography: The Personal Experience of a Former Soviet Americanist. // Pennsylvania History. 1995. vol. 62. p. 120-156. (2 д.арк.)
23. Levelling of the Extremes: Soviet and Post-Soviet Historiography of Early American History. // Images of America: Through the European Looking-Glass. Brussels: Free University of Brussels Press, 1995. (1 д.арк.)
24. A Threat of Ranterism: John Rogers and "Public Friends" // Colonization and the American Civilization. Providence (RI): John Carter Brown Library, 1996. (1 д.арк.)

АННОТАЦИЯ

Жук С.И. "Срединные" колонии (Нью-Йорк, Нью-Джерси и Пенсильвания) в контексте социокультурной истории ранней Америки (17-18 вв.). Диссертация на соискание ученой степени доктора исторических наук по специальности 07.00.02 - всеобщая история. Днепропетровский государственный университет, Днепропетровск, 1996.

Работа является первой попыткой в отечественной историографии социо-

культурного синтезу історії ранньої Америки (1607-1775гг.) на основі дослідження рукописних джерел і полемічної літератури 17-18 вв. із бібліотечних і архівних колекцій США. Автор пропонує в якості синтезуючої моделі концепцію релігійного етосу, оснований на соціології Макса Вебера і символічної антропології Кліффорда Гіртца, а в якості основного регіону, який є соціокультурною парадигмою для майбутнього розвитку США - їх середньоатлантичний район (територію штатів Нью-Йорк, Нью-Джерси, Пенсильванія і Делавейр). В такій інтерпретації колоніальний період історії США предстает як соціальна еволюція трьох "ісходних" моделей колонізації: "військово-експедиційної", "морально-економічної" і "харизматичної".

Zhuk S.I. The "Middle" Colonies (New York, New Jersey, and Pennsylvania) in a Context of the Sociocultural History of Early America (17-18 cc.) Thesis(dissertation) for a Doctor of historical science's degree, specialty - 07.00.02. World History, Dnipropetrovsk State University. Dnipropetrovsk, 1996.

This dissertation is the first attempt of the sociocultural synthesis for material on the early America (1607-1775), that has been done in the Russian and Ukrainian historiography. The base for this research work was the manuscript and rare books collections (17-18 cc.) from the American archives and libraries. The author proposed for that kind of synthesis a model of the religious ethos(founded on M.Weber's sociology and C.Geertz's "symbolic" anthropology), and offered the mid-Atlantic region (states New York, New Jersey, Pennsylvania and Delaware) of the U.S.A. as a sociocultural paradigm for forthcoming development of that country. In such interpretation the colonial period of the U.S.history is represented as a social evolution of the three "initial" patterns of colonization: "military expedition", "moral economy" and "charismatic" models.

Ключові слова: колоніальний період історії США, соціокультурний синтез, релігійний етос, соціальна історія та культурна антропологія.

мін ФГУ зал. 389-100.

44294

AB 34.022